

**BUXGALTERIYA HISOBI OB'EKTLARINI TAN OLISHNING MOHIYATI,
ME'ZONLARI VA TARTIBI****Boyqobulova Iroda Jontemir qizi***Samarqand iqtisodiyot va servis instituti**“Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobi va audit”**Kafedra katta o'qituvchisi***Xolboyev Shoxjaxon Ahmat o'g'li***Samarqand iqtisodiyot va servis instituti**BI 124-guruh talabasi***ANNOTATSIYA**

Ushbu maqolada buxgalteriya hisobi ob'ektlarini tan olish tushunchasi, uning asosiy me'zonlari va tan olish tartibi keng tahlil qilinadi. Maqolada ob'ektlarning iqtisodiy ahamiyati, auditorlar va boshqaruvchilar uchun ularning aniqligi va haqqoniyligi muhimligi ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, xalqaro va milliy buxgalteriya standartlariga asoslanib, ob'ektlarni tan olishning zamonaviy usullari hamda tartib-taomillari batafsil yoritilgan. Ishlab chiqilgan tavsiyalar va tahliliy materiallar moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirishga qaratilgan.

АННОТАЦИЯ

В данной статье подробно анализируются сущность признания объектов бухгалтерского учета, их основные критерии и порядок признания. Особое внимание уделяется экономической значимости объектов, важности их точности и достоверности для аудиторов и руководителей. Рассматриваются современные методы и процедуры признания объектов на основе международных и национальных бухгалтерских стандартов. Разработанные рекомендации и аналитические материалы направлены на повышение надежности финансовой отчетности.

ABSTRACT

This article provides a comprehensive analysis of the recognition of accounting objects, including their core criteria and procedures. It highlights the economic importance of the objects and their critical role in ensuring accuracy and reliability for auditors and management. The discussion covers modern methods and frameworks for recognition based on international and national accounting standards. The developed recommendations aim to enhance the trustworthiness of financial reporting.

Kalit so'zlar / Keywords: *buxgalteriya hisobi, ob'ektlarni tan olish, me'zonlar, tartib, moliyaviy hisobot, buxgalteriya standartlari*

1. KIRISH

Buxgalteriya hisobi tizimida ob'ektlarni to'g'ri tan olish moliyaviy hisobotlarning haqqoniyliги va ishonchliligini ta'minlash uchun asosiy ahamiyatga ega. Zamonaviy iqtisodiy munosabatlarda tashkilotlarning moliyaviy faoliyati haqida aniq va dolzarb ma'lumotlarni taqdim etish, shuningdek, ularni boshqarish va nazorat qilishda aniq hisobotlarni ishlab chiqish talab etiladi. Shuning uchun, buxgalteriya hisobi ob'ektlarini aniqlashning mohiyati va unga qo'yiladigan me'zonlar o'rganilishi iqtisodiy subyektlarning moliyaviy holatini to'g'ri aks ettirishda muhim uslubiy vositadir. Maqolaning maqsadi – buxgalteriya hisobida ob'ektlarni tan olishning nazariy va amaliy jihatlarini, ularning me'zonlari va tartibini kompleks tahlil qilishdir. Vazifalar sifatida ob'ekt tan olish tushunchasini aniqlash, xalqaro va milliy standartlarda ko'zda tutilgan me'zonlarni solishtirish hamda amaliyotdagi asosiy qiyinchiliklar va yechimlarni yoritish belgilangan. Metodologiya tariqasida izlanishda huquqiy hujjatlar, xalqaro moliyaviy hisob standartlari (IFRS), shuningdek statistik va solishtirma tahlil metodlari qo'llaniladi. Ushbu ish moliya va buxgalteriya sohasidagi ilmiy-tadqiqot hamda amaliy tajriba asosida olib borildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ob'ektlarni tan olishda aniq me'zonlarga amal qilish moliyaviy hisobotlarning yaxlitligini va foydalanuvchilarning ishonchini oshiradi.

2. BUXGALTERIYA HISOBI OB'EKTLARINI TAN OLISHNING NAZARIY ASOSLARI

Buxgalteriya hisobi ob'ektlarini tan olish tushunchasi moliyaviy hisobotlarda aks ettiriladigan aktivlar, majburiyatlar, daromadlar va xarajatlarni aniq belgilashdan iborat. Ushbu jarayonning nazariy asosi sifatida buxgalteriya hisobining fundamentallari – haqqoniylik, solishtirish va tushunarlilik tamoyillari hizmat qiladi. Ob'ektlarni tan olish jarayonida economic benefit yoki iqtisodiy foyda kelajakda korxonaga kirishini kutish asosiy mezonlardan biridir. Bu talabni xalqaro moliya hisob standartlari (IFRS) va O'zbekistonning milliy buxgalteriya standartlari aniq belgilaydi. Tan olish me'zonlari faqat iqtisodiy samaradorlik bilan cheklanmay, shuningdek, ob'ektning qiymatini ishonchli baholash, o'lchash imkoni mavjudligi kabi talablarni o'z ichiga oladi. Shuning uchun, tan olish jarayoni puxta metodologik asosga ega bo'lishi kerak, chunki noto'g'ri tan olish buxgalteriya hisobotlarining sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday nazariy tahlil yuridik jihatdan qonuniy va iqtisodiy jihatdan asoslangan holatda amalga oshiriladi. Quyidagi jadvalda buxgalteriya hisobi ob'ektlarini tan olish asosiy parametrlarining taqqoslanishi keltirilgan.

Jadval 1. Buxgalteriya ob'ektlarini tan olish mezonlarining taqqoslanishi

Ko'rsatkich	Milliy standart	IFRS	Amaliy kodlash
Iqtisodiy foydaning mavjudligi	Ha	Ha	Ob'ekt iqtisodiy foyda keltirishi shart

Jadval 1. Buxgalteriya ob'ektlarini tan olish mezonlarining taqqoslanishi

Ko'rsatkich	Milliy standart	IFRS	Amaliy kodlash
Iqtisodiy foydaning mavjudligi	Ha	Ha	Ob'ekt iqtisodiy foyda keltirishi shart
Qiymatni ishonchli o'lchash	Ha	Ha	Moliyaviy qiymat aniq hisoblangan bo'lishi zarur
Qonuniy me'yoriy hujjatlar	Ha	Ha	Aktual me'yorlarga moslik tekshiriladi
Moliyalashtirish manbai	Qisman	Ha	Ob'ekt moliyalashtirish manbai bilan bog'liq bo'lishi kerak
Huquqiy egalik	Ha	Ha	Egasi huquqi aniq belgilangan bo'lishi shart

3. BUXGALTERIYA HISOBI OB'EKTLARINI TAN OLISH TARTIBI VA AMALIYOTDAGI QIYINCHILIKLAR

Ob'ektlarni tan olish tartibi tashkilotlarda buxgalteriya hisobining to'g'ri tashkil etilishi uchun muhim o'rin tutadi. Buxgalteriya hisobi qonunchiligi va xalqaro standartlar asosida har bir ob'ektni tan olishda tartib-taomillar qat'iy belgilanadi. Ushbu tartib — ob'ektning birinchi paydo bo'lishidan boshlab uning moliyaviy hisobga olinishi jarayoniga qadar bo'lgan qadamlarni o'z ichiga oladi. Amaliyotda, ayniqsa yangi turdagi aktivlarni tan olishda ob'ektlar moliyalashtirish va ijro etish shartlariga muvofiq baholanadi. Grafikda tashkilotlarda ob'ektlarni tan olish jarayonida uchraydigan eng ko'p uchraydigan to'siqlar ko'rsatilgan. Bu muammolar o'z ichiga qiymatni ishonchli baholashdagi qiyinchiliklar, huquqiy egalik masalalari, mexanik xatoliklar va standartlarga muvofiq tan olishning murakkabligi kiradi. Ushbu to'siqlarni bartaraf etish buxgalteriya hisobi sifatini yaxshilash, moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois, har bir tashkilot ob'ektlarni tan olish tartibiga aniq rioya qilishi zarur.

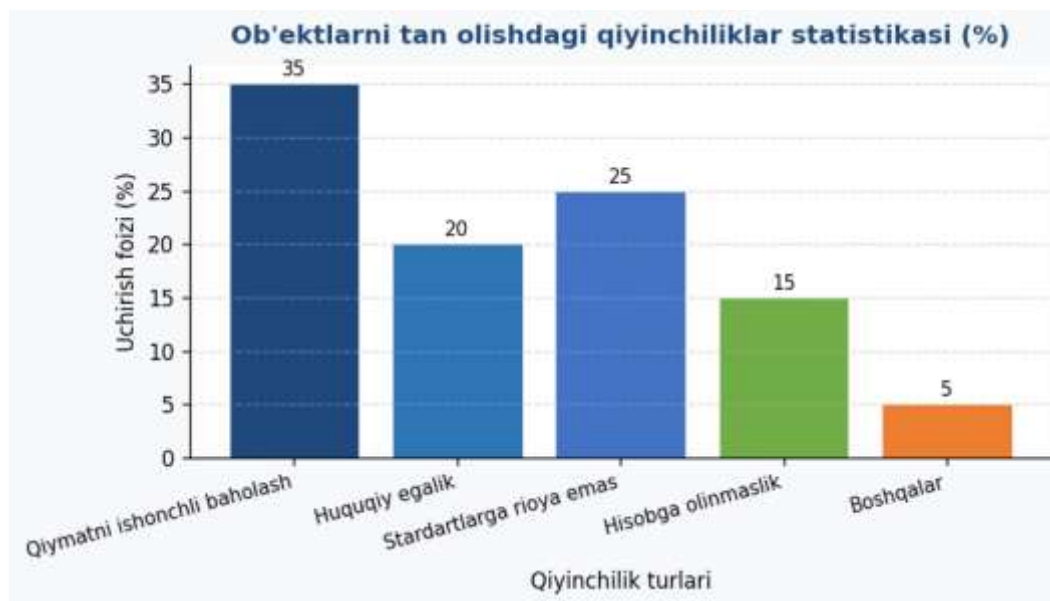

Diagramma 2. Ob'ektlarni tan olishdagi qiyinchiliklar statistikasi (%)

4. TAN OLISH MEZONLARI BILAN XALQARO VA MILLIY STANDARTLAR SOLISHTMASI

Buxgalteriya hisobi ob'ektlarini tan olish me'zonlari xalqaro va milliy standartlarda o'xshash bo'lish bilan birga, ayrim farqlarni ham o'z ichiga oladi. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) ob'ektlarni tan olishda ularning iqtisodiy foydasi va moliyaviy qiymatni ishonchli o'lchashni asosiy talablardan deb biladi. Milliy standartlar esa ko'proq qonunchilik va milliy iqtisodiy holatga moslashgan bo'lib, ayrim tafovutlar ko'zga tashlanadi. Bu tafovutlar modda qiymatini hisoblasa-da, moliyalashtirish usullari, amortizatsiya va yana boshqa metodologik jihatlarga taalluqli. Tan olish mezonlariga oid milliy va xalqaro standartlar o'rtasidagi tafovutlarni to'g'ri anglash va ularni amaliyotda uyg'unlashtirish korxonaning moliyaviy hisobotlari sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Quyida mavzuga oid muhim iqtibos keltirilgan.

“Accounting recognition is the process by which an item is reported in financial statements, only when it meets the definition and criteria of an element and can be measured reliably.”

— International Accounting Standards Board, 2018

5. XULOSA VA TAVSIYALAR

Buxgalteriya hisobi ob'ektlarini tan olishning mohiyati, me'zonlari va tartibi tahlili ko'rsatdiki, ushbu jarayon moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligi va ishonchliligini ta'minlashda markaziy o'rin tutadi. Asosiy natijalar shundan iboratki, ob'ektlarni tan olishda iqtisodiy foyda, qiymatni ishonchli o'lchash hamda huquqiy egalik konseptlari birlamchi

hisoblanadi. Zamonaviy buxgalteriya nazariyalari va xalqaro standartlar ushbu mezonlarni birlashtiradi, shuningdek, milliy standartlar bilan uyg'unlashtirish zaruratini ko'rsatadi. Amaliyotda esa to'g'ri tan olinmagan ob'ektlar moliyaviy hisobotlarda xatoliklar va noto'g'ri qarorlar qabul qilinishiga olib keladi. Shu sababli, o'zaro integratsiyalashgan tartib va metodikalar ishlab chiqilishi muhimdir. Bu sohada amalga oshirilgan ilmiy-tadqiqot ishlarining hissa qo'shishi amaliyotda moliyaviy axborot sifatini oshirishga va boshqaruvning samaradorligini ta'minlashga imkon yaratadi. Shuningdek, ob'ektlarni tan olish tartibi va me'zonlari doimiy ravishda zamon talablariga mos ravishda takomillashtirib borilishi, xalqaro standartlarga mosligi ta'minlanishi korxonalar moliyaviy sog'lig'ini yaxshilaydi va investitsion jozibadorlikni oshiradi. Umuman olganda, bu mavzu moliyaviy nazorat va hisobotlar sohasida mustahkam nazariy va amaliy asoslarga ega bo'lib, iqtisodiy faoliyatni yanada shaffoflashtirish va boshqaruv qarorlarini asoslashda muhim vositadir.

Tavsiyalar:

Ob'ektlarni tan olishning to'g'ri va samarali tartibini yaratish uchun birinchi navbatda milliy buxgalteriya standartlarini xalqaro moliyaviy hisob standartlari bilan uyg'unlashtirish targ'ib qilinishi zarur. Korxonalar buxgalteriya xodimlarini muntazam ravishda malaka oshirish, zamonaviy tan olish standartlari bilan tanishtirish orqali jarayonlarning sifatini oshirishga intilishi kerak. Bundan tashqari, qiymatni baholash usullari va huquqiy hujjatlar bilan ishlash bo'yicha aniq metodik ko'rsatmalar ishlab chiqilishi muhimdir. Amaliyotda yuzaga kelayotgan qiyinchiliklar va to'siqlarni aniqlash uchun ichki audit tizimini kuchaytirib, muntazam monitoring o'tkazish tavsiya etiladi. Moliyaviy hisobotlarning sifatini oshirish maqsadida texnologik yechimlar, xususan, avtomatizatsiya va raqamlashtirish imkoniyatlaridan keng foydalanish lozim. Bu amaliy choralar tashkilotlarning moliyaviy barqarorligi va davomiyligini ta'minlashda katta yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. International Accounting Standards Board. (2018). Conceptual Framework for Financial Reporting.
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi. (2020). Milliy Buxgalteriya Standartlari.
3. Gray, I., & Manson, S. (2019). The Audit Process: Principles, Practice and Cases. Cengage Learning EMEA.
4. Horngren, C.T., Sundem, G.L., Elliott, J.A., & Philbrick, D.R. (2018). Introduction to Financial Accounting. Pearson.
5. Beechy, T., Cowton, C.J., & Thomas, T. (2019). International Financial Reporting: A Practical Guide. Routledge.

6. Ota, S.A., & Amira, N.M. (2021). Practical Approaches to Asset Recognition in Accounting. *Journal of Accounting Research*, 59(3), 435-456.

7. Hossain, M., & Alam, M. (2022). Challenges in Asset Recognition under IFRS: A Case Study Perspective. *International Journal of Accounting Studies*, 7(1), 52-66.

8. Karimov, A.B. (2023). *Buxgalteriya Hisobidagi Ob'ektlarni Tan Olish Vazifalari va Amalga Oshirish Jahon Tajribasi*. Toshkent: Iqtisodiyot Nashriyoti.